

आदर्शप्रश्नपत्रम् (2023-24)

कक्षा - द्वादशी

कोड न. - 526

रोल नं०

SET : A

संस्कृतम्

समय: - होरात्रयम्]

[पूर्णाङ्काः - 80

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ 9 तथा प्रश्न 14 हैं।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गये कोड नम्बर तथा सेट को छात्र उत्तर पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर लिखें।
- कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमाङ्क अवश्य लिखें।
- उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना / पन्नें न छोड़ें।
- उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।
- परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।
- कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।

• सामान्यनिर्देशाः :-

- I. प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
- II. प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।
- III. श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टः लेखः लेखनीयः।

• अस्मिन् प्रश्नपत्रे पञ्च खण्डाः सन्ति :-

खण्डः 'क'	अपठित-अवबोधनम्	- 10 अङ्काः
खण्डः 'ख'	रचनात्मक-कार्यम्	- 18 अङ्काः
खण्डः 'ग'	पठित-अवबोधनम्	- 30 अङ्काः
खण्डः 'घ'	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	- 06 अङ्काः
खण्डः 'ङ'	पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः	- 16 अङ्काः

खण्ड: 'क'

अपठित-अवबोधनम्

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत - 10

गङ्गा सर्वासां नदीनां श्रेष्ठा अस्ति। सा लोकत्रयस्य कल्याणकारिणी अस्ति। सा भौतिकसुखदृष्ट्या आध्यात्मिक सुखदृष्ट्या कल्याणप्रदा । यः गङ्गां पूर्णरूपेण समर्पितो भवति, तस्य जीवनं धन्यं भवति। इह संसारे यः जनः राज्ञा भगीरथेन आनीतां भगवतीं गङ्गां सदा वन्दते स एव शोभनः चतुरश्च कथ्यते । यः जनः आदरपूर्वकं जहनुतनयां मनसा ध्यायति, स एव सम्यक् तपस्वी भवति। यः गङ्गायाः नामानि गुणान् च सदा स्मरति । स एव श्रेष्ठः पुरुषः कथ्यते । यस्य जनस्य देवनदीं प्रति सेवाभावना अस्ति, यथार्थरूपेण स एव कर्मयोगी अस्ति, स एव सर्वेषां स्वामी भवति।

(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

- (क) सर्वासां नदीनां श्रेष्ठा नदी का अस्ति?
(ख) इह संसारे गङ्गा कः आनीतवान्?
(ग) यः जनः आदरपूर्वकं जहनुतनयां ध्यायति सः कः भवति?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×2=4

- (क) कस्य जीवनं धन्यं भवति?
(ख) कः श्रेष्ठः पुरुषः कथ्यते?
(ग) कः सर्वेषां स्वामी भवति?

(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत । 1

(द) यथानिर्देशम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

- (i) 'चतुरः' इत्यस्य शब्दस्य विलोमपदं किम्?
(क) बुद्धिमान् (ख) मूर्खः
(ग) प्रवीणः (घ) पण्डितः

- (ii) 'राज्ञा' इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
(क) चतुर्थी (ख) पञ्चमी
(ग) तृतीया (घ) सप्तमी

- (iii) 'पुरुषः' इत्यस्य विशेषणपदं किम्?
(क) सदा (ख) कर्मयोगी
(ग) जनः (घ) श्रेष्ठः

- (iv) 'जनस्य' इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
(क) चतुर्थी (ख) पञ्चमी
(ग) सप्तमी (घ) षष्ठी

खण्ड: 'ख'
रचनात्मक-कार्यम्

2. विषयमेकमधिकृत्य षड्वाक्यानि संस्कृतभाषया लिखत -

6

- (क) अनुशासनम्
- (ख) मम प्रियः कविः
- (ग) संस्कृतभाषायाः महत्त्वम्
- (घ) परोपकारः

(छन्द-अलङ्कार-परिचयः)

3. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत- (केवलं प्रश्नत्रयम्)

2×3=6

- (क) अनुष्टुप्-छन्दसः लक्षणं किम्?
- (ख) वसन्ततिलकाछन्दसः उदाहरणं किम्?
- (ग) मालिनीछन्दसि कति वर्णाः भवन्ति?
- (घ) ..... यमनसभलागः शिखरिणी । (लक्षणस्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत)

4. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत- (केवलं प्रश्नत्रयम्)

2×3=6

- (क) अनुप्रासस्य अलङ्कारस्य लक्षणं किम्?
- (ख) यमकस्य अलङ्कारस्य उदाहरणं किम्?
- (ग) उत्प्रेक्षायाः अलङ्कारस्य लक्षणं किम्?
- (घ) श्लिष्टैः पदैरनेकार्थाभिधाने ..... । (लक्षणस्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत)

खण्ड: 'ग'
पठित-अवबोधनम्

5. अधोलिखितपद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत -

4×1=4

विद्यां चाविद्यां च यस्तद्वेदोभयं सह।
अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्ययामृतमश्नुते॥

अथवा

यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः।
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते।।

6. अधोलिखितगद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्ग-सरलार्थं लिखत - 4×1=4

आलोकयतु तावत् कल्याणाभिनिवेशी लक्ष्मीमेव प्रथमम्। न ह्येवं विधमपरिचितमिह जगति किञ्चिदस्ति यथेयमनार्या। लब्धापि खलु दुःखेन परिपाल्यते। परिपालितापि प्रपलायते। न परिचयं रक्षति। नाभिजनमीक्षते। न रूपमालोकयते। न कुलक्रममनुवर्तते।

अथवा

मासोऽयमाषाढः, अस्ति च सायं समयः, अस्तं जिगमिषुर्भगवान् भास्करः सिन्दूर-द्रव-स्नातानामिव वरुण- दिगवलम्बिनामरुण-वारिवाहानामभ्यन्तरं प्रविष्टः। कलविङ्काश्चाटकैर-रुतैः परिपूर्णेणु नीडेणु प्रतिनिवर्तन्ते।

7. अधोलिखितासु सूक्तिषु मात्रद्वयोः सूक्तयोः भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत - 2×2=4

- (क) कार्यं वा साधयेयम् देहं वा पातयेयम्।
(ख) सुलभसौख्यमिदं बालत्वं भवति।
(ग) योगः कर्मसु कौशलम्।
(घ) दिदेश कौत्साय समस्तमेव।

अथवा

अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा पूरयत - 4×1=4

असूर्या नाम ते लोका अन्धेन तमसावृत्ताः।
ताँस्ते प्रेत्याभिगच्छन्ति ये के चात्महनो जनाः।।

अन्वयः :-

ते लोकाः 1) ..... तमसा आवृत्ताः 2) ..... नाम। ये के च आत्महनः 3) .....
ते तान् 4) ..... अभिगच्छन्ति।

मञ्जूषा

असूर्या, प्रेत्य, अन्धेन, जनाः

8. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि श्लोकात् चित्वा संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत -
(केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते।
तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम्।।

प्रश्नाः -

- (क) बुद्धियुक्तः के उभे जहाति?
- (ख) 'योगाय' इत्यस्मिन् पदे का विभक्तिः?
- (ग) 'कर्मसु' इति पदं कस्मिन् वचने अस्ति?
- (घ) 'जहातीह' इत्यस्य पदस्य सन्धिच्छेदं कुरुत।

9. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि गद्यांशात् चित्वा संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत -
(केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

एवं चतुर्णां परस्परं विवादो लग्नः। ततो ब्राह्मणो राजसमीपमागत्य चतुर्णां विवादवृत्तान्तमकथयत्। राजापि तल्लुत्वा तस्मै ब्राह्मणाय चत्वार्यपि रत्नानि ददौ। इति कथां कथयित्वा पुत्तलिका राजानमवदत्, 'भो राजन्, त्वय्येवंविधसहजमौदार्यं विद्यते चेदस्मिन् सिंहासने समुपविश।'

- (क) केषां विवादो लग्नः?
- (ख) रत्नानि कस्मै ददौ?
- (ग) 'राजापि' इत्यस्मिन् पदे कः सन्धिः?
- (घ) 'कथयित्वा' इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः?

10. कोष्ठकाद् उपयुक्तशब्दं चित्वा रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

4×1=4

(क) ये <u>अविद्याम्</u> उपासते।	(काम् / कासाम्)
(ख) लब्धापि खलु <u>दुःखेन</u> परिपाल्यते।	(केन / केभ्यः)
(ग) <u>केयूराणि</u> न भूषयन्ति।	(कानि / काणि)
(घ) योगः <u>कर्मसु</u> कौशलम्।	(कासु / केषु)
(ङ) वरतन्तुशिष्यः <u>रघोः</u> उदारं गाम् अश्रृणोत्।	(कस्य / कस्याः)

(संस्कृत-साहित्य-परिचयः)

11. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया एकपदेन लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) $4 \times 1 = 4$
- (क) वेदाः कति सन्ति?
- (ख) उत्तररामचरितस्य रचयिता कः?
- (ग) महाभारतस्य रचयिता कः?
- (घ) श्रीमद्भगवद्गीतायां कति श्लोकाः सन्ति?
- (ङ) रामायणे कति काण्डानि सन्ति?
12. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया एकपदेन लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) $4 \times 1 = 4$
- (क) अम्बिकादत्तव्यासस्य प्रसिद्धा रचना का ?
- (ख) 'रघुकौत्ससंवादः' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थाद् उद्धृतः ?
- (ग) आदिकविना वाल्मीकिना कः ग्रन्थः रचितः?
- (घ) बाणभट्टस्य रचनायाः नाम किम् ?
- (ङ.) कालिदासस्य प्रसिद्धं नाटकं किम् ?

खण्डः - 'घ'

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

13. (क) गुणसन्धेः अथवा व्यञ्जनसन्धेः परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत।
 $1 \times 2 = 2$
- (ख) तत्पुरुषसमासस्य अथवा द्विगुसमासस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत।
 $1 \times 2 = 2$
- (घ) कर्मकारकस्य अथवा अपादानकारकस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत।
 $1 \times 2 = 2$

खण्ड: - 'ड'

पाठाधारिता: बहुविकल्पीया: प्रश्नाः

14. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्तवैकल्पिकचतुर्भ्यः उत्तरेभ्यः एकं शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत - $16 \times 1 = 16$

- 1) 'अन्यथेतः' इत्यस्य शब्दस्य कः सन्धिच्छेदः?
क. अन्यथ+एतः   ख. अन्य+ थेतः
ग. अन्यथा+एतः   घ. अन्यथा+इतः
- 2) 'जहातीह' इत्यस्मिन् शब्दे कः सन्धिः?
क. गुणसन्धिः   ख. दीर्घसन्धिः
ग. अयादिसन्धिः   घ. वृद्धिसन्धिः
- 3) 'नोपसर्पति' इत्यस्य शब्दस्य कः सन्धिच्छेदः?
क. नोप+सर्पति   ख. नः+उपसर्पति
ग. न+ओपसर्पति   घ. न+ उपसर्पति
- 4) 'तीर्त्वा' इत्यस्मिन् शब्दे कः प्रत्ययः?
क. त्वा   ख. ईर्त्वा
ग. क्त्वा   घ. तव्यत्
- 5) 'लब्धम्' इत्यस्मिन् शब्दे कः प्रत्ययः?
क. तुमुन्   ख. क्त्वतु
ग. क्त्वा   घ. क्त
- 6) 'पटु+तल्' एतयोः संयोगे किं रूपम्?
क. पटुतरः   ख. पटुते
ग. पटुता   घ. पटुतले
- 7) 'दीर्घग्रीवः' इत्यस्मिन् शब्दे कः समासः?
क. तत्पुरुषसमासः   ख. बहुव्रीहिसमासः
ग. अव्ययीभावसमासः   घ. द्वन्द्वसमासः
- 8) 'वाक्पटुता' इत्यस्य शब्दस्य कः विग्रहः?
क. वाक् पटुता   ख. वाच् पटुता

- ग. वाचि पटुता   घ. वाचे पटुता
- 9) 'राज्ञः समीपम्' अनयोः शब्दयोः समस्तपदम् किम्?
क. राज्ञेसमीपम्   ख. राज्ञोसमीपम्
ग. राज्ञासमीपम्   घ. उपराजम्
- 10) 'गुरुणा' इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
क. तृतीया   ख. चतुर्थी
ग. पंचमी   घ. षष्ठी
- 11) 'कर्मसु' इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
क. द्वितीया   ख. तृतीया
ग. षष्ठी   घ. सप्तमी
- 12) 'जगत्' इत्यस्य शब्दस्य पर्यायपदं किम्?
क. ईश्वरः   ख. मानवः
ग. संसारः   घ. कर्मः
- 13) 'उदाराम्' इत्यस्य शब्दस्य विलोमपदं किम्?
क. अदाराम्   ख. अनदाराम्
ग. उदरम्   घ. अनुदाराम्
- 14) 'निकृष्टः' इत्यस्य शब्दस्य विलोमपदं किम्?
क. मूर्खः   ख. बुद्धिहीनः
ग. मुढः   घ. श्रेष्ठः
- 15) 'समतिक्रामत्सु' इत्यस्य शब्दस्य विशेष्यपदं किम्?
क. दिवसेषु   ख. यौवनप्रभवम्
ग. दोषजातम्   घ. लक्ष्मीमदः
- 16) 'वर्षत्रयस्य' इत्यस्य शब्दस्य विशेषणपदं किम्?
क. संतुलितः   ख. गतस्य
ग. विस्मृतः   घ. विविधः